



Dugonics András:
Magyar példa beszédek és jeles mondások

TIZENHARMADIK SZAK.

Gazdagok.

Vékával méri a' pénzt.

Tele van kincscsel, mint Csízió jövődöléssel.

Soknál több van a' dúzsnak.

Ezerért nem megy a' szomszédba.

Kis, vagy semmi kárával nagy haszna mindenkor.

A' pénz éli világát.

Kinek pénzze van, mindene van.

Meg peníszedik pénzze, mivel nem forgathattya.

Több talán pénze, mint polyvája.

Bőven adgya a' kanta.

Tömve iszákja.

Jól lakott a' pénzzel.

Válogat a' pénzben, mint jól lakott medve a' vadzokban.

Válogat a' pénzben, mint jól lakott disznó a' makban.

Szalonnára is kolbászsza hajgál.

Elég gazdag, ki a' magájéval meg elégedhetik.[1]

Adott Isten! – Van!

Van mit aprítani a' tálba.

Jó szarvas tögyes a' tehene.

Se széle, se hossza kövér göbolyének.

Hat ökrös szekerek jönnek ki udvarából.

A' gazdagnak akár ki is rokonnya.

A' gazdagnak egere is kövérebb.

Ott leg többet szokott és akkor esni, a' hol amúgy is nedves a' gazdag föld.

Nem otthon gazdagodik a' kalmár.

A' gazdagság nem teszi szerencsésé az embert.

A' pénz mind ártalmára, mind javára válhat a' gazdagnak.

Több szegént látni jót, mint gazdagot.[2]

Szavából is ki teccik: hogy pénze van.

Van a' gazdagnál is gazdagabb.

Kinek mennyi pénze; annyi hitele.

Tudgya Pál, hol kaszál.

Urak a' Papok.

A' ki jó magot vét, jó aratást vár.

Ott' telik a' hol van.

Hamarébb ugattya meg kutya a' szegént, mint a' gazdagot.

A' ki pénzes kényes.

Ha HA nem volna, minden szegény gazdag volna.[3]

Nincs oly nagy gazdag, ki néha valakire ne szorúllyon.

Nem méltó méltatlant pénzzéért dícsérni.

A' gazdagság jó szolgáló, de rossz uralkodó.

Mondgyák: hogy egy se gavallér, a' ki nem adós.

Hamisan gyűjtött pénzt el emészti a' maradékot.

Fa pénzel várat nem építhetni.

Mindene van, madár tejen kívül.

Van csűrjében mint őszi, mint tavaszi.

Béressei is tőke pénzesek.

Dúzs gazdag.[4]

Nagy értékű ember.

158Van ennek pénzze is, esze is.

Pénzt terem a' polyvábúl is.

Igyekezeten áll a' gazdagság.

Van, miből adgyon.

Torkig úszik a' pénzben.

Van: mint hétköz napi, mint ünneplő ruhája.

Minden nap' más ruhába öltözik.

Van ám annak a' mosóban szennyesse.

Annyi a' pénzze, mint fősvénnye.

Annyi a' pénzze, mint a' hangya.

Számba se veheti pénzzét, mint a' csillagot.

Hordókra veri a' pénzt.

Krézusnál gazdagabb.[5]

Dúzsnaál is gazdagabb.

Tömve van nem csak egy zsákkal.

Nincs száma göbolyös marháinak.

Minden erszénnyének kettős is a' lelke.

Élire van verve ládájában a' pénz.

Van annak a' szűr újjában.

Magán áll a' jó emberen, hogy gazdag légyen.

Okosság szüli a' gazdagságot.

Szorgalom gazdagság, henyélés szegénység.

Van kenyere mellett sajttya is.

Van mind méhhe mind pénzze.

Több pénzze, mint pók hállója.

Nincs üres zsacskója.

Inkább pénzt adhat kölcsön, mint zsacskót.

Maga se tudgya mie van.

Maga se tudgya pénzzének számát.

Több pénzze, mint esze.

Pénzen eszt még nem vehetni.

Addég tündöklük a' hód, még a' nap helyre ér.[6]

Pénz szüli a' pénzt.

Pénztől származik a' pénz.

Pénz a' pénznek attya.

Elég mind kenyere, mind bora.

Roka torok mentéjének kertelete.

Nem aba nadrágja.

Van annyi pénze: hogy ki fizethesse.

Válogatva veszi a' leg szebb lovakat.

Lehet feleséget is pénzen venni.

Aranyat ad a' koldúsnak alamizsnául.

Apjától is maradt, maga is szerzett.

Ha árúlnának, pénzen várakat is vehetne.

Nem olvassa, hanem mázsállyá a' pénzt.

Nem jó mindenkor csak a' pénzre nézni.

Nem minden arany, a' mi fémlik.

Tímár, Sörfőző, Mészáros, Szappanyos tudnak ám valamit a' pénzről szólni.

160Pénzel várakat is vesznek.

Sokat tud a' pénz.

A' pénzes embert, értékesnek is szokták mondani.

Észből pénzből áll a' kereskedés.

A' dúzs gazdag ember kövér ökröt hizlal.

Nincs annyi hójag: hogy pénzel meg ne töltené.

Mi néki két három ezer?

A' deákos ember, hamar gazdag is.[7]

Senkire se' szorúlt.

Kincsre talált kertyében.

161Sokszor el mondotta Kristóf imádságát.[8]

A' lidérc is tudgya, hová vigye a' pénzt.

Kinek Isten akarja, az ablakon is bé veti.

Jókor érkezött a' pénz osztogatásra.

Többből több gyűl a' csűrbe.

Már erszénnyében arany, másban ezüst.

Föl puffadott erszénnye.

Elég a' pénz, mert mindenütt verik.

Ott a' pénznek leg kevesebb böcse, ahol verik.

A' pénz is tartva tenyészik.

Ha a' lónak pénze volna, abrakot fordítanak rajta.

Ki pénz nélkül vesz, hamar fel akad.

Isten győzné pénzes máléval.

Ingyen veszi, pénzen adgya.

A' patkó szeg is pénz.

Pénzen pénzt fordítanak.

Ha pénzemben kerül is, legyen úgy.

Ha a' piac nem jó pénz nélkül, hogy lenne a' sokadalom.

A' búcsú és vásár pénzel jár.

Föl tartya magát a' szatyor, ha pénzes is.

Ki a' pénzt nem böcsüllí, meg se érdemli.

Ha adhacc, maradhacc.

Annyi az áldás rajta, mint az égi harmat.

Kőből is pénzt csinál a' magyar.[9]

162Itt ha a' világot össze keresed, gazdagabbat nem találsz.

Pénzen menny országot is vehetni.[10]

Pénz vezeti a' hadat.

Fel tartya magát, mint a' pénzes szatyor.

Mindennek ád, még is marad néki.

Földes Úr.

Arany gyapjas vitéz.

Ha a' sörtés pénzt rezelne; a' kanász is gazdag lenne.

Dárius kincscse.[11]

Hat gyűrűje egy újján.

Egy nap el nem szállya földgyét egy kánya.

Úgy örül a' gazdag ha sokat, mint a' szegény, ha keveset nyer.

Ki a' gazdagságot meg útláhattya, az annál gazdagabb.

Csordúlttig tele van.

Jó ez ingyen.[12]

Mindene van, a' mit ki gondolhat.

Meg van, a' mit szeme, szája meg kíván.

Tetézve adgya vissza csapott vékát.

Van mind vaja, mind zsirja.

Néha a' gazdagság is szemtelen.[13]

164Több a' méze, mint salakja.

Van mind viaszsa mind fagygya.

Szolgálója alamizsnát ad.

Van mihez kapni a' szükségben.

Van mire támaszkodni a' síkon.

Zabáll a' cselédgye.

Nálla a' cseléd is koldúsokat étet.

Adhat a' szegényeknek bőven.

Van mit morzsolni a' tej alá.

Gazdag lehet, ha neve Lázár is.

Borral mosdik, kolbászszaal törülközik.

Van itt minden nagy szita, kis szita.

Ő találta fel az arany bányákat.

Reá se néz a' lencsére.

Gazdag leánnak bőtben is esik farsangja.

A' gazdag özvegy aszszony mindenkor harminc esztendő.

Van mindenkor fonni való lennye, mind szövni való cernája.

Kész már akkor ebédgye, midőn mások ahhoz látni akarnak.

Bőven talállya azt otthon, a' mit mások kint keresve nem látnak.

Bocskorban kereste, csizmában gyűjtötte.

Nem volt, de van.

Talán az ablakon hánnyák be néki azt, a' mitűl meg gazdagodik.

Pofáján is ki csordúl a' zsír.

Kövé, mint a' mongolica.

Nem ették ezt zsíókkal, hanem korpával.

Mikor izzad is, zsírt izzad.

Ha a' leánnak sok a' pénzze, ritkán van esze.

Jaj kinek se esze, se pénzze.

Pénz a' bolondot is ki segíti a' bajból.

Van annak, a' ki meg nem iszsza.

Nem csak eszem iszombúl áll a' gazdagság.

Nem kereshet annyit a' jó gazda, a' mit a' rossz gazd' aszszony el nem tékozolhat.

Fől termeszt az aranyat is.

Bánya városi gazdag.

Mint ha pénzt ásott volna az apja.

Több cukora mint sava.

Ura aranyba, szolgája ezüstbe jár.

Elég gazdag, ki senkinek se adós.

Késő a' takarékoság, mikor üres a' szekrény.

Nincs még fogytán arannya.

Még az orvosságot is meg aranyozhatták néki.

Farkas fog is végre aranyat símít.

Kocsia is meg van aranyozva.

Szöllejében is terem az arany.

[1] Kérdezték Diogenest: lenné é szolgája? azt felelé: hogy nem volna. Midőn ismét kérdeznék: ha meg találna halni, ki fogná el temetni? az (úgymond) ki házában lakni kívánczik. Ugyan csak egy szolgát ajándékoztak néki jó barátjai, kinek Mantes vala neve. De ez hamar észre vévén új Urának hideg vette konyháját, még az nap el szökött. Kérdezték tőlle, mért utánna nem esik, és föl nem keresteti? rendes volna (úgymond) ha szolgám nállam nélkül el élhetne, én nálla nélkül el nem tudnék élni. Ezt a' szegény Filozofust elég gazdagnak lehet mondani; mert magájával meg elégedett, többet nem kívánt.

[2] Krisztus mondássa: hogy a' gazdag nehezen mégyen a' Menyországba; ellemben a' szegényeknek hirdettetik az Evangéliom.

[3] Midőn Fülöp (N. Sándornak attya) hosszú levelet írt volna a' Spartaiaknak, 's azzal fenyegetné őket: hogy HA hozzájuk viszi táborát, nagy vér ontásokat, és pusztításokat fogna városokban tenni. A' Spartaiak (szokások szerint) kurtán feleltenek; csak azt írván visszá: HA.

[4] Dúzs gazdagnak mondgyuk azt, kinek kölletinél is több jószága és pénze van. Gazdagnak azt: kinek mindene, csak a' szükségén fölül van. Szegénnek azt: kinek csak szükséges holmie van. Szűkölködőnek azt: kinek szükségére sincs elég. Koldúsnak azt: ki magát csak kéréssel táplálhattya. Nyomorúltnak azt: ki fekvő betegsége miatt nem is kérhet valamit, hanem mások hoznak élelmére valót. El hagyatottnak, kinek semmit se hoznak, 's meg hal.

[5] Krézus Lidiában ötödik és utolsó király, leg gazdagabbnak tartatott élete napjában. Midőn minden kincseit meg mutatta egy Filozofusnak (Sólonnak) ez azt mondotta néki: holta előtt, senki se mondhattya magát boldognak. Nem sok üdő múlva Cirústól meg veretett Krézus; kit is midőn egy katona meg akart ölni; Krézusnak fia (egy néma herceg) így szólította meg őket: katona! ne báncsd azt atyámat, mert ő király. Cirus halálra ítélte Krézust, és midőn ki vitetett, és szünetlen azt mondani: oh Sólón! Sólón! be igazat mondottál; a' történetet tölle meg értvén Cirus, néki nem csak meg kegyelmezett, hanem ezután leg nagyobb baráttjának tartotta.

[6] Az az: addég mondgyák az embert gazdagnak, még más gazdagabbat nálánál nem látnak.

[7] Romában a' keresztény Anyaszentegyháznak mindgyárt elején azokat az embereket, kik írni tudtak, és arra választattanak: hogy mind a' történt dolgokat főképpen a' szent Tanúknak halállokat fel jegyezzék, mind a' templomokban Papjaiknak szolgálatot tegyenek, és őket az áldozat üdején segicscsék, Diakonusoknak nevezték. Még most is a' Görög Anyaszentegyháziak azon mesterjeket, kik a' gyermekeket írni és olvasni tanítták, és a' Papnak a' templomban szolgálnak, így nevezik őket: Diakon. Meg lehet: mivel hozzánk a' Magyarokhoz igen bé jött, még Sz. István üdejében, a' Római szertartás azon embereiket, kik Római nyelven írni, és mindent (mint a' Jegyzők) fel tenni tudtak; mi is így nevezhattük, I-ször: Diakon, az után Diák. Végtére Deák. Mivel csak nem minden tudomány az illetén író embereink között forgott, a' tanultt embereket Deákoknak, neveztük. Innent eredett: hogy néha azon embereinket, kik írni tudtak vezetékJekről is meg feletkeztvén őket Pál Deáknak, András Deáknak mondtuk. Innent származott tehát az is: hogy (üdő járttával) ez a' szó: Deák, vezetékJ névre változott, kiket osztán deákúl Literatusoknak hívtanak. Sőt: ezen Deák vezetékJ alatt Nemes embereink is vannak.

[8] Sz. Kristóf' imádságáru' azt tartották régenten: hogy ki azt mindennap reggel ajtatosan el mondgya azon nap pénzre talál, de üdővel ezen gondolatnak módgya meg változott, el is múlt.

[9] A' régi Sciták előtt pénz nem volt; hanem csere cserével éltek. Leg elsőK voltak ezek, kik a' kőre valamijelt vágtak, és ezen köveken vásároltak. Látván pedig: hogy az ő köveket sokan majmozzák: a' föld' gyomrába mentek, és a' mi köveket ottan találtak, és különösök voltak, azokat azon köveknek lenni gondolták, melyek, a' villámmal le húllanak, és kilenc singnyire el rejtik magokat. Ezekre a' kövekre nyilat meccettek, mivel ők is nyilasok voltak. Innent származott a' menykő szó; innent az Isten' nyila is.

[10] Tudniillik: a' ki alamizsnálkodik, házi szegényekkel jót tesz, ennek hasznát mennyországban veszi.

[11] Ez a' Dárius (kinek nagy kincscsét máig is emlegetik a' Magyarok) ezen név alatt első király vala Persiában, a' Krisztus előtt öt száz, huszon öt esztendővel. Zorobabelnek meg engedte:

hogy a' Jerusálemi templomot fel építhesse; mely végre áldozatokat is küldött. Babilont Zopirusnak ravaszsága által meg vette, kincscséből ki pusztította. Királyságának hetedik esztendejében, a' Sciták ellen szándékozott, ugyan azért a' mostani Konstancinapol mellett (ad Bosphorum Thracicum) a' szorúltt tengeren hidat csináltatott. De a' Scitáktól kegyetlenül meg verettetett. Táborra el fogattatott, minden kincscse a' Scitáktól el vétetett. Maga Persiában vissza ment. Annyinak lenni mondották az ezüst arany pénzt; az arany ezüst láncokat: hogy mind azokat száz kocsikon el nem vihették, pedig azokon kívül, melyeket a' Sciták magok között gazdagon fel osztottak. Ezután a' Sciták arany tálakból ettek. Soha osztán Dárus a' Scitákat nem bántotta, noha több más országokat hódított.

[12] Egy Szolga Bíróval kocsizván egy Német országai Generális, szemére vetette Magyar országnak: hogy úttjai göröngyösök, kátyúsok, hidgyai csorbák, révjök disztelen, egy szóval oly darabosok az utak, hogy a' kocsi szinte ki rázza lelkét a' leg erősebb embernek is. Erre a' Szolga Bíró csak azt felelte: Uram! jó ez ingyen. Tudniillik Német országon csak nem mindenütt pénzt kérnek az útakon.

[13] Ezt a' valóságot meg ösmerték a' régi bölcsek. Kérdeztetvén egy: mért mondaná szemtelennek a' gazdagságot? azért (úgymond) mert az néha a' vak (ugyan azért szemtelen) szerencsének adománya.